

KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING TA’LIM JARAYONINI TASHKIL QILISHNING NAZARIY ASOSLARI

G.O.Musurmonova

Shahrisabz davlat pedagogika instituti magistranti

gulsevargulsevar97@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘quv jarayonini tashkil etish metodologiyasi masalalari ko‘rib chiqiladi. Pedagogik kompetensiyalarning mohiyati va tuzilishi tahlil qilinadi. O‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarining turli tasniflari ko‘rib chiqiladi. Asosiy kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan o‘quv mazmunini tanlash va o‘quv jarayonini qurish tamoyillari asoslanadi. Kompetensiyaga yo‘naltirilgan o‘qituvchilarni o‘qitishning samarali usullari va texnologiyalari tasvirlangan.

Kalit so‘zlar: kompetensiyaga asoslangan yondashuv, pedagogik kompetensiyalar, o‘qitish metodikasi, ta’lim mazmuni, ta’lim texnologiyalari.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НА ОСНОВЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются вопросы методики организации образовательного процесса будущих педагогов на основе компетентностного подхода. Проводится анализ сущности и структуры педагогических компетенций. Рассматриваются различные классификации профессиональных

компетенций педагогов. Обосновываются принципы отбора содержания обучения и построения образовательного процесса с ориентацией на формирование ключевых профессиональных компетенций. Описываются эффективные методы и технологии обучения компетентностно-ориентированных педагогов.

Ключевые слова: компетентностный подход, педагогические компетенции, методика обучения, содержание образования, образовательные технологии.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF FUTURE TEACHERS ON THE BASIS OF A COMPETENCY APPROACH

ABSTRACT

The article discusses the issues of methods of organizing the educational process of future teachers based on a competence-based approach. The analysis of the essence and structure of pedagogical competencies is carried out. Various classifications of professional competencies of teachers are considered. The principles of selecting the content of training and building the educational process with a focus on the formation of key professional competencies are substantiated. Effective methods and technologies of teaching competence-oriented teachers are described.

Keywords: *competence-based approach, pedagogical competencies, teaching methods, educational content, educational technologies.*

KIRISH

Ta'limni rivojlantirishning zamonaviy sharoitida o'quv natijalarini o'rganilgan ma'lumotlarning yig'indisi sifatida emas, balki insonning turli vaziyatlarda harakat qilish qobiliyati sifatida ko'rib chiqadigan kompetensiyaga asoslangan yondashuvdan foydalanish tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Bu o'qituvchilarni tayyorlash uchun

alohida ahamiyatga ega, chunki ularning kasbiy faoliyatining tabiati aniq faoliyatdir. Shu munosabat bilan o'qituvchilarni kasbiy tayyorlashning Markaziy vazifasi kasbiy muammolarni hal qilishga tayyorligini belgilaydigan ajralmas xususiyatlar sifatida pedagogik kompetensiyalarni shakllantirishdir. Ushbu muammoni hal qilish samaradorligi ko'p jihatdan o'quv jarayonining talabalar tomonidan aniq kompetensiyalarni o'zlashtirishga yo'naltirilganligiga, qanday usul va texnologiyalardan foydalanilishiga bog'liq.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot muammolarini hal qilish uchun quyidagi usullar qo'llanilgan:

- ta'limda kompetensiyaga asoslangan yondashuv, o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarining mohiyati va tuzilishi masalalari bo'yicha ilmiy va pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish;

- bo'lajak o'qituvchilarning kompetensiyaga yo'naltirilgan o'quv jarayonini tashkil etishning mahalliy va xorijiy tajribasini umumlashtirish;

- asosiy kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish nuqtai nazaridan tizimli, shaxsiy va faoliyatga asoslangan yondashuvlarni birlashtirishga asoslangan ta'lim mazmuni va metodologiyasini modellashtirish.

Tadqiqot muammosi bo'yicha ishlarning tahlili [1, 2, 3 va boshqalar] shuni ko'rsatadiki, hozirgi vaqtda "o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi" tushunchasi nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, muhim kasbiy va shaxsiy fazilatlar tizimini o'z ichiga olgan murakkab, ko'p qirrali hodisa sifatida qaraladi.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv nuqtai nazaridan o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi quyidagi asosiy tarkibiy qismlarning yig'indisi sifatida ifodalanishi mumkin [4]:

- talabalarda bilim va ko'nikmalarni shakllantirish usullari sohasidagi uslubiy kompetensiya;

- aloqa jarayonlari sohasidagi ijtimoiy-psixologik kompetensiya;

- talabalarning motivlari, qobiliyatlari sohasidagi differentsial psixologik kompetensiya;

- o‘z faoliyati va shaxsiyatining afzalliklari va kamchiliklari sohasidagi autopsixologik kompetensiya.

Bir qator tadqiqotlar o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini tasniflash va tuzish muammosiga bag‘ishlangan [5, 6 va boshqalar]. A. V. Xutorskiy [7] tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik kompetensiyalarning o‘zaro bog‘liq bloklari modeli eng asosli bo‘lib, ularning quyidagi turlarini ajratib turadi:

Asosiy kompetensiyalar:

- qiymat-semantik;
- umumiy madaniy;
- o‘quv va kognitiv;
- axborot;
- kommunikativ;
- ijtimoiy-mehnat;
- shaxsiy o‘zini takomillashtirish vakolatlari.

Umumiy pedagogik vakolatlar:

- shaxsiy fazilatlar sohasida;
- pedagogik faoliyatning maqsad va vazifalarini belgilashda;
- o‘quv faoliyatini rag‘batlantirishda;
- o‘quv fanlari va pedagogik texnologiyalar dasturlarini ishlab chiqishda;
- pedagogik faoliyatning axborot asoslarini ta’minlashda;
- o‘quv faoliyatini tashkil etishda;

Ilmiy bilim va faoliyatning o‘qitiladigan sohasiga tegishli fan (tarmoq) vakolatlari.

Shunday qilib, o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalari tarkibiga umumiy kasbiy xususiyatlar (asosiy va umumiy pedagogik kompetensiyalar) va o‘qitilayotgan

fan sohasining xususiyatlariga va uning doirasidagi o'quv va kognitiv ish usullariga mos keladigan maxsus (fan) kompetensiyalar kiradi.

NATIJALAR

Bo'lajak o'qituvchilarni kompetensiyaga yo'naltirilgan o'qitish metodikasini ishlab chiqish quyidagi printsiplarga asoslanishi kerak:

Kasbiy faoliyatning predmeti va ijtimoiy mazmunini modellashtirish printsipli kelajakdagi mutaxassislar o'qitilayotgan sohaning kontseptual (nazariy) mazmunini ham, instrumental – kasbiy va pedagogik muammolarni hal qilish usullari va texnologiyalarini ham o'zlashtirishlari kerakligini anglatadi.

Didaktik birliklarni kengaytirish printsipli. Ta'limning kompetension formatida talabalar tomonidan individual bilim va ko'nikmalarni rivojlantirishga emas, balki integral muammolarni hal qilish uchun kompleks kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga e'tibor qaratiladi. Bu o'quv materialini kasbiy pedagogik faoliyatning ayrim turlariga mos keladigan katta bo'limlarga birlashtirishni o'z ichiga oladi.

Kelajakdagi o'qituvchining kasbiy kompetensiyalarining mavzu va ijtimoiy mazmunini modellashtirishga asoslangan o'qitishning kontekstli printsipli. Ushbu tamoyil muayyan pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va hal qilish, kasbiy va pedagogik vazifalarga asoslangan echimlarni ishlab chiqish orqali amalga oshiriladi.

Ta'limni individuallashtirish printsipli har bir talaba uchun uning ta'lim ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda asosiy kasbiy kompetensiyalarni o'zlashtirishning individual traektoriyasini yaratishga qaratilgan. Ushbu tamoyil ko'p bosqichli vazifalar, ta'limni tashkil etishning turli shakllari orqali ta'minlanadi.

Bo'lajak o'qituvchilarni kompetensiyaga yo'naltirilgan o'qitish mazmunini loyihalashda ko'rib chiqilgan printsiplarni amalga oshirish kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun didaktik va psixologik sharoitlarni yaratadigan faol va interaktiv usul va texnologiyalarni birlashtirishni o'z ichiga oladi. Ular orasida [8, 9]:

- ish bosqichlari (pedagogik amaliyotdan aniq vaziyatlarni tahlil qilish va muhokama qilish);

- tegishli ta'lim muammolarini hal qilish bilan bog'liq loyihalar usuli;
- simulyatsiya modellashtirish, shu jumladan pedagogik ustaxonalar sharoitida;
- muloqot qobiliyatlari, aks ettirish, o'zini o'zi boshqarish bo'yicha treninglar;
- kollektiv fikrlash faoliyatining turli shakllari: aqliy hujum, guruh muhokamasi, munozara va boshqalar.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirishda talabalarning nafaqat mavzu, balki shaxsiy ta'lim natijalarini, shu jumladan kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish darajasini tashxislash va baholashga qaratilgan portfel texnologiyasi alohida e'tiborga loyiqdir. Portfelni yaratish talabalarning o'quv va kognitiv faoliyatini faollashtirishga, aks ettiruvchi, ijodiy, tanqidiy fikrlashni shakllantirishga, shuningdek ta'limning yakuniy natijalari uchun javobgarlikka yordam beradi.

Shunday qilib, kelajakdagi o'qituvchilarning kasbiy vakolatlarini shakllantirish uchun o'qitish mazmuni va metodologiyasini loyihalash quyidagilarni talab qiladi:

- ularning shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga ega xususiyatlariga ishonish;
- fanlararo va muammoga yo'naltirilgan ta'lim mazmunidan foydalanish;
- kasbiy kompetensiyaning predmetli va uslubiy tarkibiy qismlarini rivojlantirishni rag'batlantiradigan faol o'qitish usullaridan foydalanish.

Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning muhim sharti talabalarning aks ettiruvchi faoliyatini tashkil etishdir, solte o'quv jarayonining ajralmas qismiga aylanadi. Aks ettirish kelajakdagi o'qituvchilarning kasbiy faoliyatning mazmuni va qadriyatlarini anglashiga, o'zlarining kasbiy vakolatlari darajasini tanqidiy baholashga, qiyinchiliklar sabablarini aniqlashga va o'z-o'zini rivojlantirish vazifalarini belgilashga yordam beradi.

Fikrlashni rivojlantirishning samarali vositasi-bu murabbiylik va murabbiylik texnologiyalari bo'lib, ular talaba va o'qituvchi o'rtasidagi ishonch, hamkorlik, fikr-mulohazalar asosida o'zaro munosabatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu format bo'lajak o'qituvchilarga kasbiy rivojlanish jarayonida zarur yordamni olish va yo'lda qiyinchiliklarni engish imkonini beradi.

MUHOKAMA

O'qituvchilarni kasbiy tayyorlashda kompetensiyaga asoslangan yondashuvni faol joriy etish kelajakdagi mutaxassislarning integral xususiyatlari sifatida kasbiy kompetensiyalarni o'zlashtirishga qaratilgan o'quv jarayonini loyihalash masalalarini dolzarblashtiradi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, pedagogik Profil talabalarining asosiy vakolatlarini shakllantirish samaradorligi ko'p jihatdan o'quv mazmunini tanlashda tizimli va faol yondashuvlarni amalga oshirishga, shuningdek mavzuni modellashtiradigan zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan (holatlar, loyihalar, portfellar va boshqalar) foydalanishga bog'liq.

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy ta'limida kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirish bir qator qiyinchiliklarga duch keladi. Xususan, ta'lim standartlari talablari va maktab ta'limining Real amaliyoti o'rtasidagi bog'liqlik mexanizmi yetarlicha ishlab chiqilmagan; universitet o'qituvchilarining yo'nalishi asosan mavzu mazmunini tarjima qilishga qaratilgan; o'qitishning an'anaviy reproduktiv usullari ustunlik qiladi.

Ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun bir qator shartlar zarur, shu jumladan: kompetensiyaga yo'naltirilgan modullarni ajratib ko'rsatish bilan modulli tuzilma asosida o'quv-uslubiy komplekslarni ishlab chiqish; faol va interaktiv o'qitish usullaridan keng foydalanish; standartlarda e'lon qilingan vakolatlarning shakllanishini aniqlaydigan baholash vositalarini loyihalash; talabalarning pedagogik amaliyotlari va ilmiy-tadqiqot ishlari dasturlarini yangilash va boshqalar.

XULOSA

Tadqiqotni sarhisob qilsak, quyidagi xulosalar chiqarishimiz mumkin.

- Oliy pedagogik ta'lim standartlariga asoslangan kompetensiyaga asoslangan yondashuv, uning amaliy yo'nalishini oshirish uchun oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini sifatli yangilash zarurligini taqozo etadi.

•O‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasi ko‘p faktorli tuzilma bo‘lib, u asosiy kompetensiyalarni (qiymat-semantik, kommunikativ, aks ettiruvchi va boshqalar) va o‘qitilayotgan fanning xususiyatlariga mos keladigan maxsus kompetensiyalarni o‘z ichiga oladi.

•O‘quv materialini tanlash va tuzish pedagogik faoliyatning asosiy turlarini modellashtirish, kelajakdagi mutaxassislarning fundamental va amaliy bilimlarini birlashtirish asosida amalga oshirilishi kerak.

•Kompetensiyaga yo‘naltirilgan o‘qitish metodikasi pedagogik faoliyatga xos bo‘lgan yuqori darajadagi noaniqlik holatlarida maqbul qarorlar qabul qilishga tayyorlikni shakllantiradigan interaktiv texnologiyalardan keng foydalanishni o‘z ichiga oladi.

Shunday qilib, kelajakdagi o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish jarayonining samaradorligiga, agar u pedagogik fan va innovatsion ta’lim amaliyotining yutuqlariga asoslanib, tizimli, shaxsga yo‘naltirilgan va faoliyatga asoslangan yondashuvlarni birlashtirish asosida maqsadli loyihalash sharti bilan erishish mumkin.

REFERENCES

1. Байденко В.И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения: Методическое пособие. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 72 с.

2. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. – 2003. – No 10 – С. 8-14.

3. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: Учебное пособие. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216 с.

4. Матушанский Г.У., Атаян А.М. Проблемы реализации компетентностного подхода в профессиональном образовании // Высшее образование в России. 2019. No 2. С. 47-54.

5. Современные образовательные технологии : учебное пособие для бакалавриата и магистратуры / под ред. Н. В. Бордовской. — 3-е изд., стер. — Москва : Издательство Юрайт, 2022. — 132 с.

6. Staton, A.Q. (Ed.), Hunt, S.K. (Ed.), & Taylor, D. (Ed.). (1992). Coaching: A tool for success in the classroom and on the job. National Textbook Company.

7. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: пособие для учителя. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с.